provincie
GELDERLAND

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

..2/

Met betrekking tot het gebruik van de MIP-eindprodukten dient het volgende te worden opgemerkt.

Bij schrijven d.d. 21 september 1989 - nr. WZ89.59395 - WZ/CE404 is de provincie Gelderland accoord gegaan met de samenwerkingsovereenkomst, zoals opgesteld van rijkswege bij schrijven d.d. 11 augustus 1989, nr. U-172.612, inzake de uitvoering van het Monumenten Inventarisatie Project in Gelderland.

In artikel 8 van bedoelde overeenkomst is het gebruik van de eindprodukten geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

"Artikel 8. Gebruik eindprodukten

1. De Provincie is evenals de Rijksdienst ook nadat de eindprodukten als bedoeld in artikel 1, leden a t/m e (*) zijn opgeleverd gerechtigd deze eindprodukten, geheel of gedeeltelijk voor eigen gebruik aan te wenden, te vermenigvuldigen of te publiceren, dan wel, al dan niet tegen financiële vergoeding, voor gebruik aan derden beschikbaar te stellen.
2. De Provincie maakt met derden die zij bij de uitvoering van het Project betrekt zodanige afspraken, dat hen niet de bevoegdheid toekomt, bv. door een beroep op hun toebehorende auteursrechten, in het in het eerste lid omschreven gebruik, geheel of gedeeltelijk te beletten of te belemmeren.
3. De Rijksdienst en de Provincie bevorderen de totstandkoming van openbare publicaties over jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog."

Wij verzoeken u bij het gebruik van de eindprodukten de geraadpleegde bron(nen) te vermelden.

OOST-GELDERLAND

STEENDEREN

gemeentebeschrijving

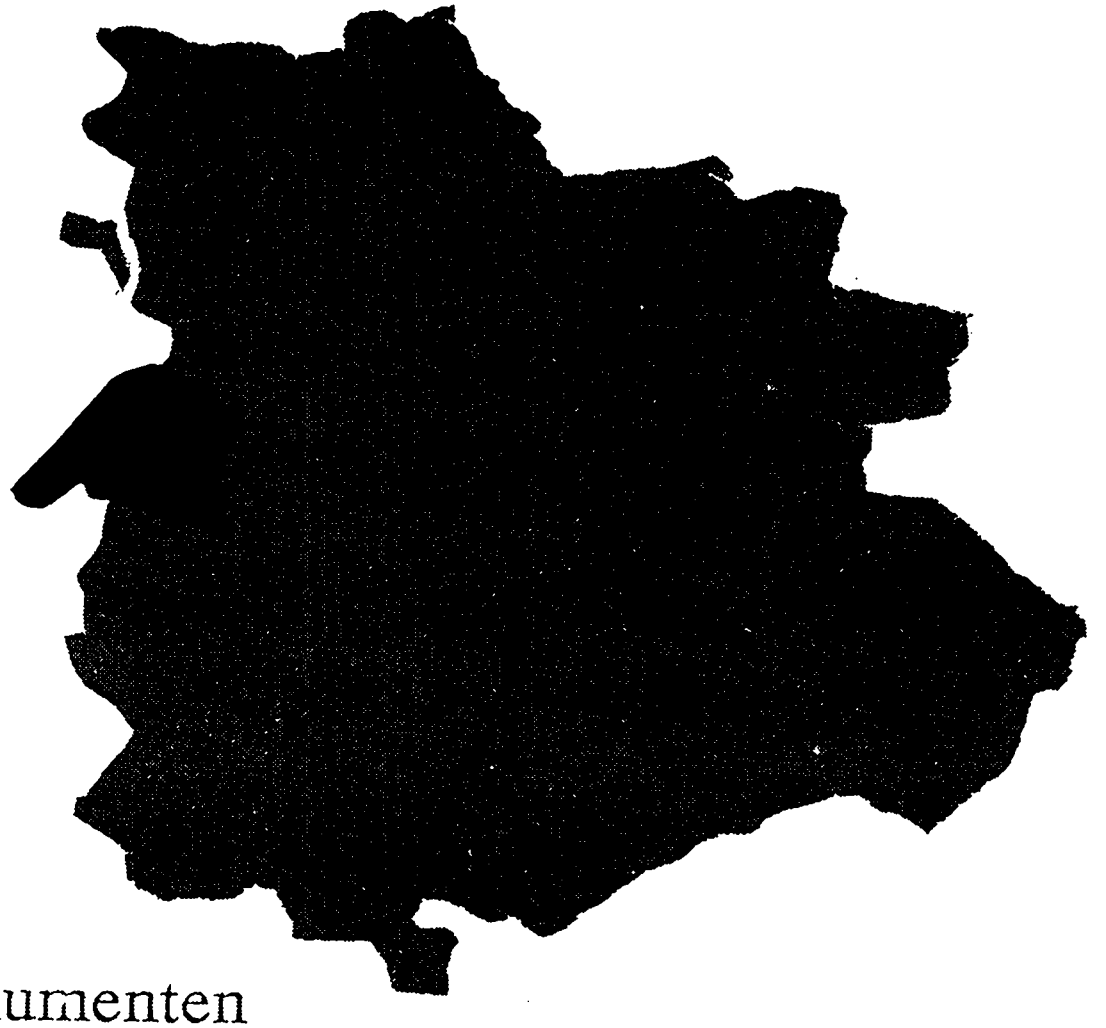

Monumenten
Inventarisatie
Project

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE STEENDEREN

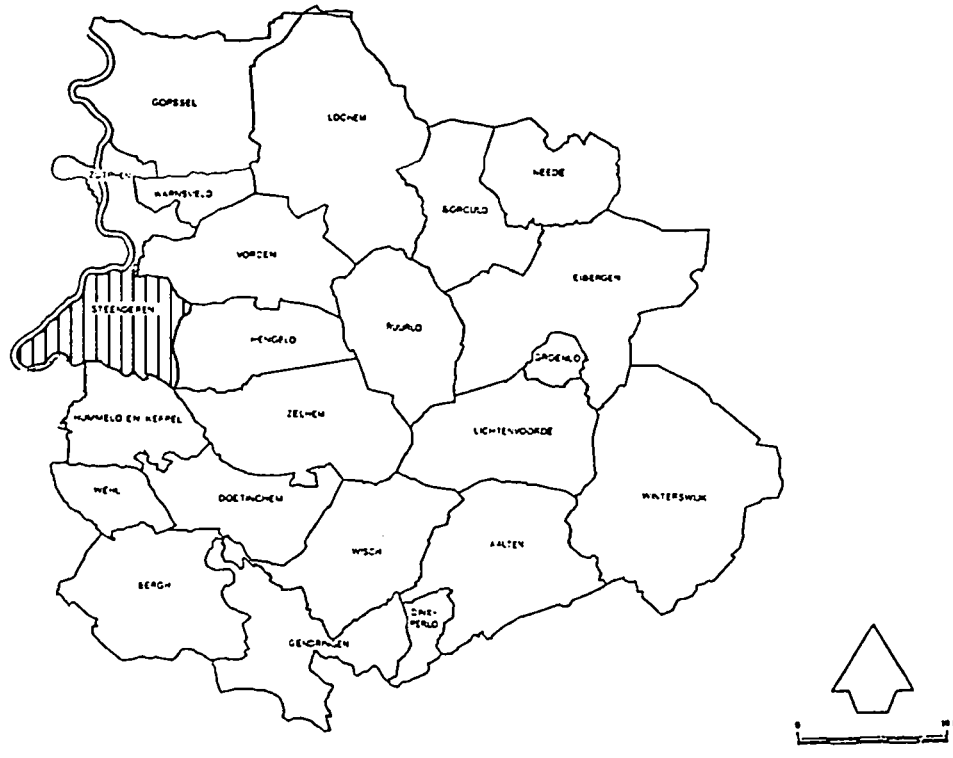

INHOUDSOPGAVE

		Blz.
1.	INLEIDING	3
2.	BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK	4
3.	INFRASTRUCTUUR	6
4.	NEDERZETTINGSSTRUCTUUR	8
4.1.	Algemeen	
4.2.	Functionele ontwikkelingen - periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	
4.3.	Stedebouwkundige structuur: - Steenderen - Bronkhorst - Olburgen - Baak - Toldijk - Verspreide bebouwing	
4.4.	Ontwikkelingen na 1940	
4.5.	Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	
4.6.	Typologie uitbreidingen gemeente Steenderen 1850-1940	
4.7.	Bijzondere gebieden	
GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR		19

1. ALGEMEEN

De gemeente Steenderen bevindt zich in het inventarisatiegebied Oost-Gelderland en heeft een oppervlakte van 5.023 hectare.
De gemeente Steenderen bestaat uit de hoofdkern Steenderen, alsmede de kernen Baak, Bronkhorst, Olburgen en Toldijk (zie afbeelding 1).
In 1817 is Olburgen, voorheen gemeente Hummelo en Keppel, bij de gemeente Steenderen gevoegd.
De IJssel vormt de westgrens en gedeeltelijk de zuidgrens van de gemeente Steenderen. De Luursche Laak en de Groote Beek vallen samen met de zuidgrens van de gemeente. De Hengelose Beek en de Baakse Beek vormen grotendeels de oost-, respectievelijk noordgrens van de gemeente Steenderen.
De gemeente Steenderen grenst aan de gemeenten Doetinchem, Hummelo en Keppel, Hengelo, Vorden, Zutphen, Brummen en Rheden.

De gemeente Steenderen is een vooral agrarische gemeente, waarin de veefokkerij een belangrijke rol speelt. Voorts is er enige akker- en tuinbouw en is de zuivelproduktie van belang.
Op 1 januari 1990 telde de gemeente Steenderen 4.611 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Steenderen omstreeks 1868

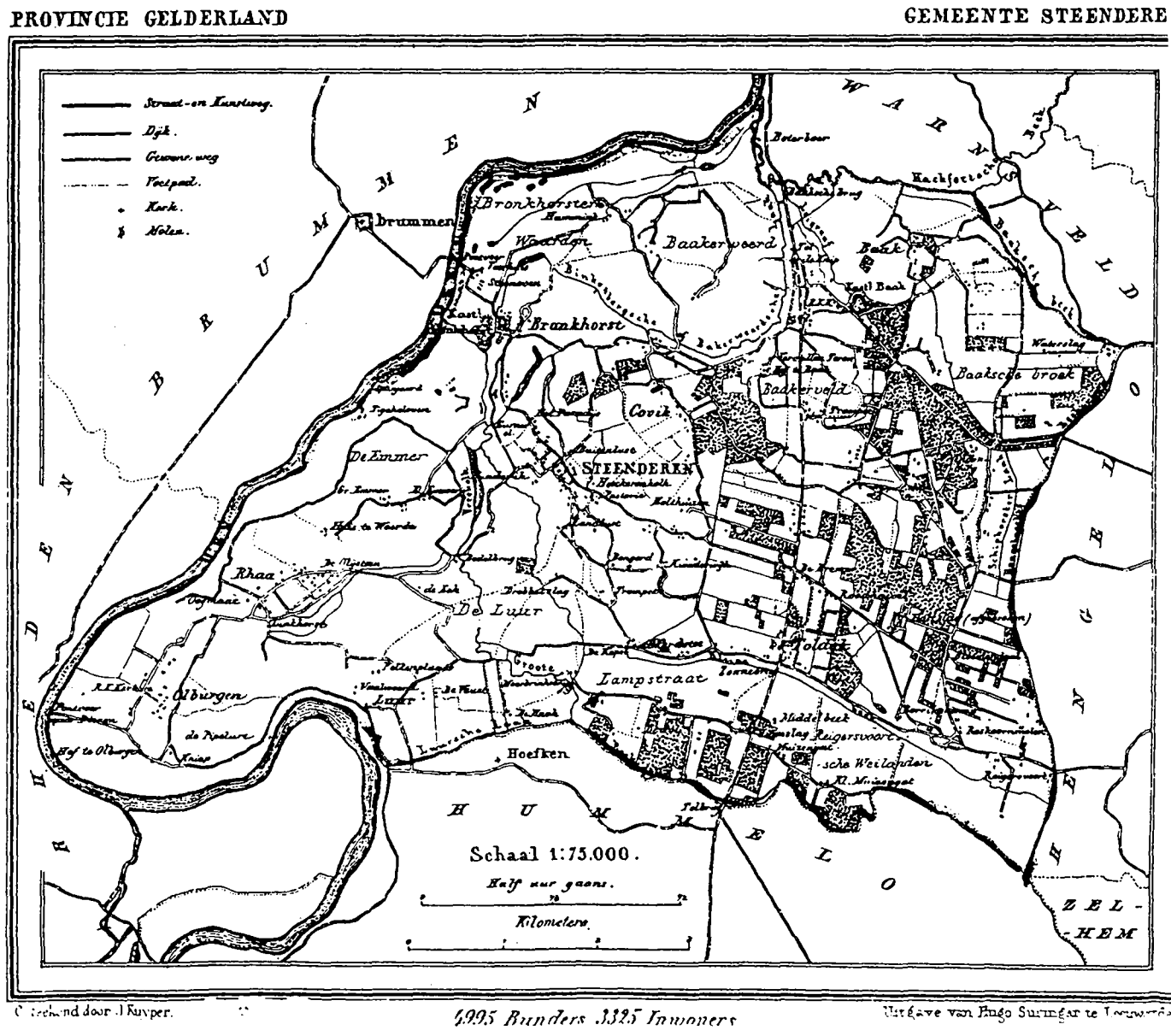

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd lag een brede ijslob in het Rijndal. Na het afsmelten van de ijskap bleef een diep dal achter, waarin de IJssel is gaan stromen. Gedurende de Weichsel-ijstijd is sprake van laagterrasvorming, doordat de IJssel zich in zijn bedding insnijdt (zie afbeelding 2). Vanaf het Holoceen hebben waterlopen meer of minder diepe geulen in het laagterras gevormd, waardoor een wat grilliger reliëf dan het overwegend vlakke rivierdal is gevormd. De IJssel hervatte zijn loop op meanderende wijze, waarbij bochten werden afgesneden. De Bakerwaardsche Laak volgt thans een verlaten IJsselloop. Gedurende enkele duizenden jaren heeft de IJssel een oeverwallenstelsel opgebouwd, met landinwaarts een komgrondengebied. Na de bedijking (omstreeks 1400) zijn uiterwaarden gevormd. Vanwege kwel, overstromingen, en een gebrekkige waterafvoer in de komgrondgebieden en het laagterras heeft de gemeente Steenderen eeuwenlang met wateroverlast te kampen gehad.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Steenderen

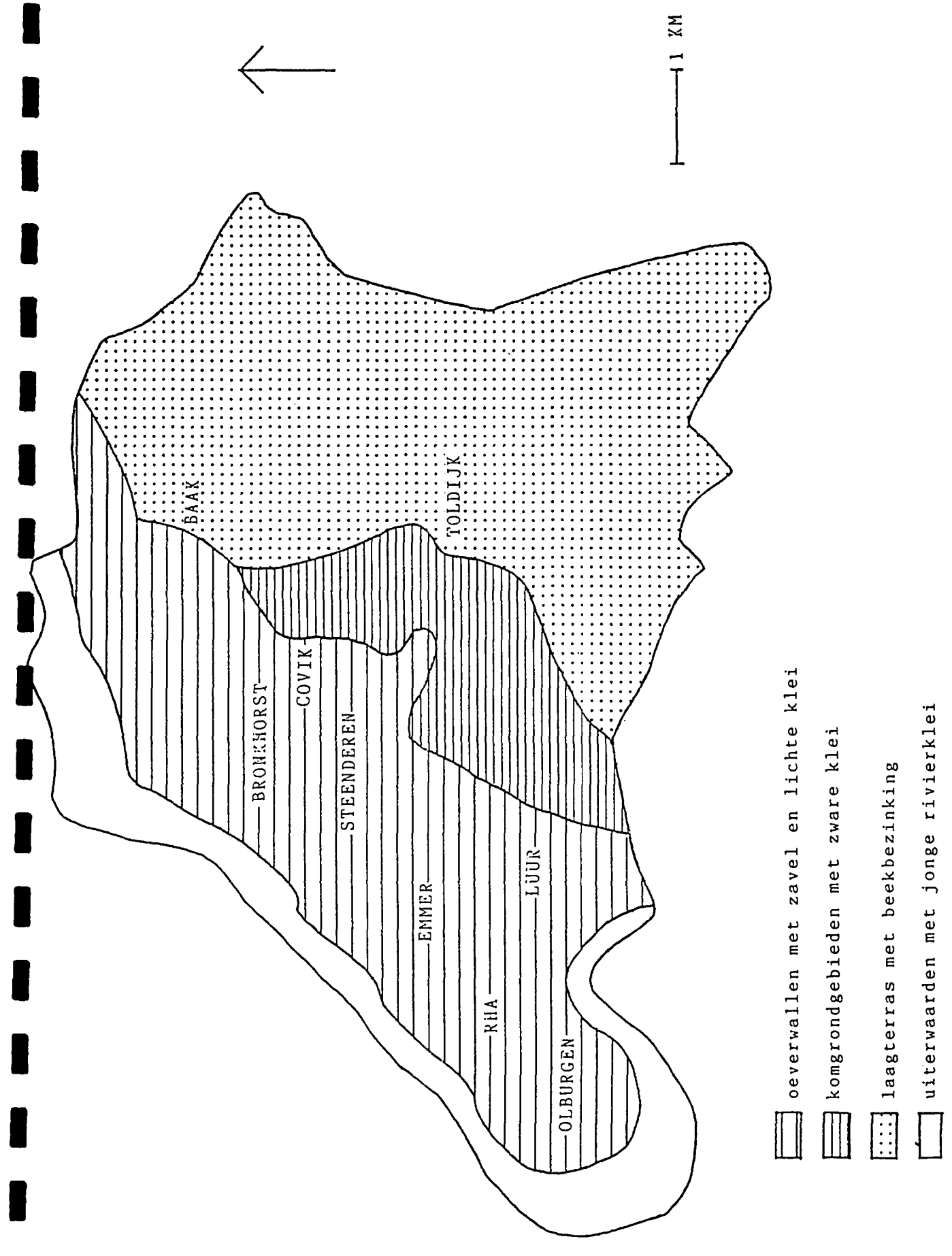

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op het laagterras met beekbezinking, oeverwallen, komgrondgebieden en uiterwaarden. De oeverwallen zijn in het algemeen in gebruik als akkerland. Ook op de hoger gelegen gedeelten van het laagterras zijn akkers aangelegd, afgewisseld met bos. Men heeft er vooral rogge en haver en in afnemende mate aardappelen en tarwe verbouwd. In het begin van de twintigste eeuw zijn boomgaarden aangelegd op de oeverwallen. In de gemeente Steenderen heeft het veeteeltbedrijf, van oudsher gelokaliseerd in de komgrondgebieden, beekdalen en uiterwaarden, een belangrijke bestaansbron gevormd. In de uiterwaarden werd klei gewonnen ten behoeve van de baksteenfabricage.

De gebrekkige afwatering, over het algemeen in westelijke en noordelijke richting, heeft eeuwenlang voor problemen gezorgd. De Baakse Beek, de Kleine en de Groote Beek waren belangrijk voor de afwatering. Periodiek stond zo'n 80% van het grondgebied onder water. Tot 1955 week via de Baakse Overlaat, thans opgehoogd en deel van de IJsseldijk, een deel van het IJsselwater zijdelings uit. Na de Tweede Wereldoorlog zijn diverse beken gekanaliseerd: Leigraaf, Baakse Beek, Groote Beek, Kleine Beek. Ten zuiden van Olburgen is een IJsselbocht afgesneden. Vanuit de gemeente Steenderen zijn weinig initiatieven tot betere waterafvoer ondernomen. Tot op heden is alleen het laagterras systematisch - strookvormig - verkaveld, afwaterend op de Hengelose Beek, Kleine Beek, Groote Beek en Leigraaf. In de overige gebieden is de verkaveling minder regelmatig en overwegend blokvormig als gevolg van de afwisseling van vochthoudende, hoger gelegen gronden (rivierduinen langs de IJssel) en lager gelegen, natte gronden.

De nederzettingen Steenderen, Bronkhorst en Olburgen, gelegen op zavelige gedeelten van het oeverwalstelsel, zijn eilandvormig in het rivierdal gesitueerd (rivierduinen). Deze delen zijn opgehoogd door middel van plaggen. Vele boerderijen zijn daarnaast op kunstmatige heuvels gebouwd. Toldijk en Baak zijn ontstaan op verhogingen aan de westrand van het laagterras, nabij de oude weg Zutphen-Emmerich.

3. INFRASTRUCTUUR

De belangrijkste verbinding in de gemeente Steenderen bevindt zich op de westrand van het laagterras en in het noorden van de gemeente voor een deel op de oeverwallen. Het betreft de hoofdweg Zutphen-Emmerich (Zutphense Sprong), die op het grondgebied van de gemeente Hummelo en Keppel aansluiting geeft op Doesburg en Doetinchem. Eind jaren '40 van de 19e eeuw werd de weg begrind en van zeven tollen voorzien. Eind 19e eeuw werd besloten deze weg te beklinkeren i.v.m. de aanleg van een stoomtramweg over deze weg. De Baakse brug vormt een nog aanwezige schakel in deze weg.
Eveneens verhard is de weg die omstreeks 1860 even boven Toldijk de weg Zutphen-Emmerich kruist en Steenderen en Bronkhorst via Brummen aansluiting geeft op de straatweg naar Arnhem-Zutphen. Op het laagterras is de loop van de wegen mede bepaald door de ligging van landgoederen (o.a. Kasteel Baak).
In het drassige komgrondengebied is sprake van een planmatig, rechtlijnig wegenpatroon.

In 1902 opent de Tramweg Maatschappij Zutphen-Emmerich een tramdienst tussen Zutphen, Baak en Doetinchem. In 1923 opent deze maatschappij op dit traject een busdienst. Eveneens in 1923 opent de Geldersche Tramweg Maatschappij, thans G.S.M. een busdienst tussen Steenderen en Doesburg.

De IJssel is de enige bevaarbare waterweg in de gemeente Steenderen. Bij Dieren/Olburgen en Brummen/Bronkhorst zijn nog veren in gebruik. De bedijking langs de IJssel is omstreeks 1400 gesloten en in de 19e en 20e eeuw versterkt.

Electriciteitsvoorziening door de P.G.E.M. is in de jaren '20 op gang gekomen.

Afbeelding 3
Wegenpatroon gemeente Steenderen omstreeks 1930

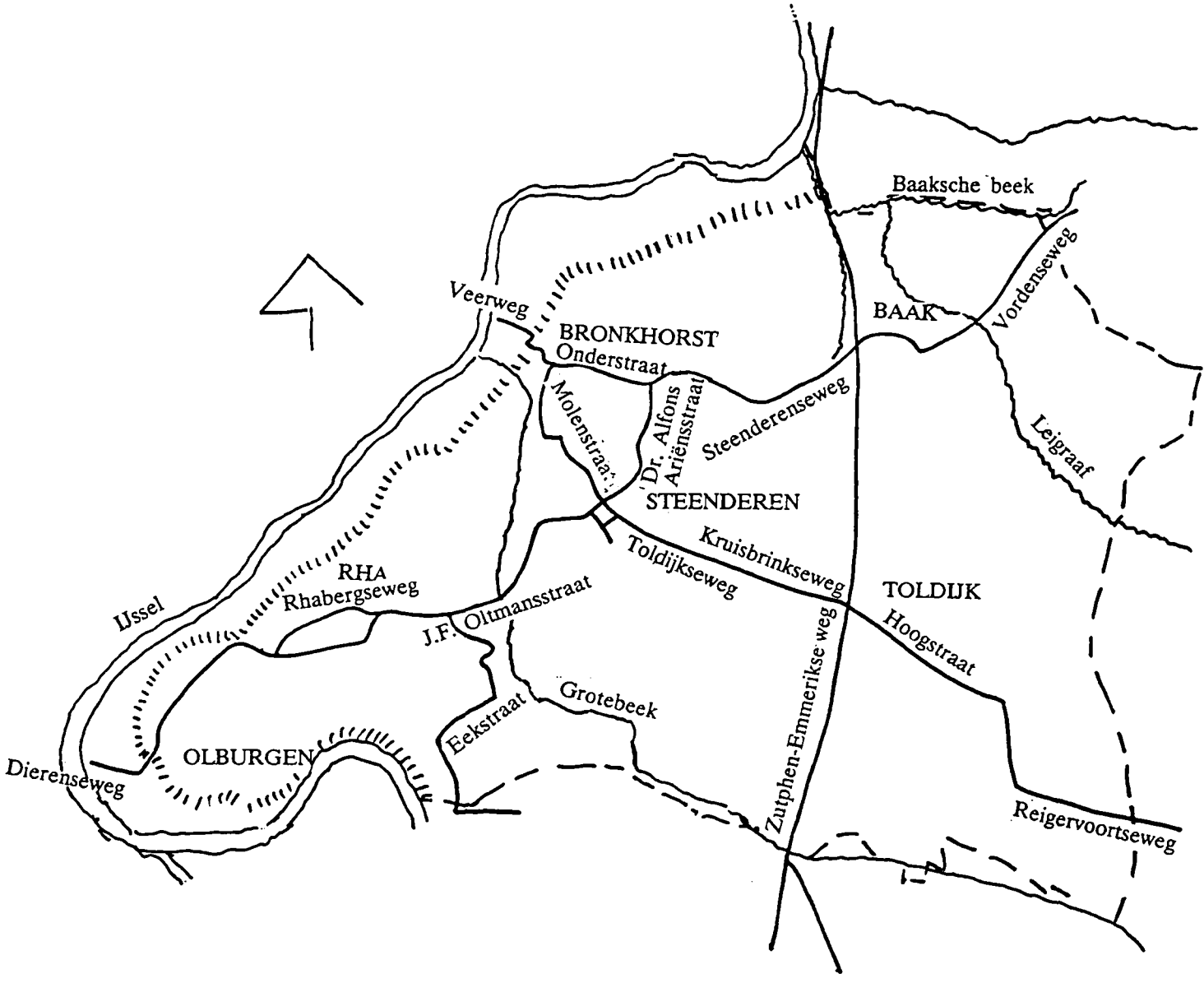

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

Reeds in de 10e eeuw werden Olburgen en Rha schriftelijk vermeld. Op een strategisch gunstige ligging langs de IJssel is een burcht gebouwd, die vanaf de 12e eeuw als Bronkhorst bekend staat. De gemeente Steenderen, opgebouwd uit een viertal Laat-Middeleeuwse marken, is tamelijk dunbevolkt gebleven. Het middelpunt van de mark van Baak was het hof te Baak, dat aanvankelijk tot de bezittingen van de hertog van Gelre behoorde, daarna tot de bezittingen van Karel V. De grotere boerderijen in het rivierdal zijn gebouwd op kunstmatige hoogten, vanwege het overstromingsgevaar. In de loop van de 15e eeuw verlegde de IJssel zijn loop enkele honderden meters. Bronkhorst heeft in 1482 bepaalde stedelijke rechten verkregen. Het kasteel verloor na de Tachtigjarige Oorlog aan betekenis als militair object. Vanaf de Middeleeuwen vormt de veeteelt de belangrijkste bestaansbron in de gemeente Steenderen.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

De afnemende betekenis van het kasteel Bronkhorst leidde er uiteindelijk toe dat het kasteel in 1828 werd afgebroken. In de uiterwaarden nabij Bronkhorst is een steenfabriek opgericht. De marken van o.a. Baak en Rha zijn omstreeks 1850 al goeddeels geheel verdeeld. De overwegend drassige gronden werden door grootgrondbezitters opgekocht.

Periode 1850-1900

Met name in het westen van de gemeente Steenderen kwamen grote agrarische bedrijven tot ontwikkeling met weinig melkkoeien en relatief veel jongvee. Op deze extensieve bedrijven, gericht op de veefokkerij, bestond weinig animo voor grondverbetering. Het vee werd verhandeld op de veemarkten van Doesburg, Doetinchem en Zutphen. De winning van klei in de uiterwaarden ging langzamerhand een rol van betekenis spelen voor de werkgelegenheid in de gemeente Steenderen. In het laatste kwart van de 19e eeuw zijn nabij Olburgen en Luur twee steenfabrieken opgericht. In de in totaal drie steenfabrieken werkten dan meer dan 100 werknemers. Op ambachtelijk niveau beschikte Steenderen over 27 klompenmakers.

Periode 1900-1940

Van uitbreiding van de bestaansmogelijkheden is in de periode 1900-1940 nauwelijks sprake. In Steenderen werd een kleine zuivelfabriek opgericht. Het aantal werknemers in de baksteenfabricage liep terug. Niettemin werd omstreeks 1910 in Olburgen een nieuwe steenfabriek gebouwd. In 1926 is dit de laatste steenfabriek in de gemeente Steenderen. De klompenmakerij bleef op ambachtelijk niveau steken. Aan het eind van de dertiger jaren werkten ruim 800 personen in de landbouw, zo'n 100 in de bouwnijverheid en een kleine 80 personen buiten de gemeente. De gemeente Steenderen onderging nauwelijks een bevolkingstoename. Er was sprake van een groot vertrekoverschot (zie afbeelding 4).

Afbeelding 4
Bevolkingsontwikkeling gemeente Steenderen 1850-1940
(indexcijfers, waarbij in 1850 3.188 inwoners = 100)

4.3. Stedebouwkundige structuur

De nederzettingen binnen de gemeente Steenderen zijn in belangrijke mate bepaald door de afzettingen van de rivier de IJssel. De hoger gelegen oeverwallen langs de rivier met daarop de nederzettingen Olburgen, Steenderen, Bronkhorst en de buurtschappen Rha en Emmer vormen de bebouwingsgronden parallel aan de IJssel.
Meer oostelijk liggen aan de verbindingsweg van Zutphen naar Emmerich met een afsplitsing naar Doetinchem en Doesburg de kernen Baak en Toldijk.

Steenderen
Deze kern heeft een rechthoekige structuur bestaande uit de Dorpsstraat, Burg. Smitsstraat en de J.F. Oltmanstraat.
In de periode 1850-1940 verdicht de bebouwing langs deze wegen en breidt zich naar de noordzijde lintvormig uit langs de Bronkhorsterweg met boerderijen en burgerwoonhuizen. In oostelijke richting worden lineair langs de Dr. Alfons Ariënsstraat villa's, middenstandswoningen en kleinere boerderijen gebouwd.
Ten zuiden van de Dorpsstraat ontstaan enkele grote boerderijen.

Situatie 1988

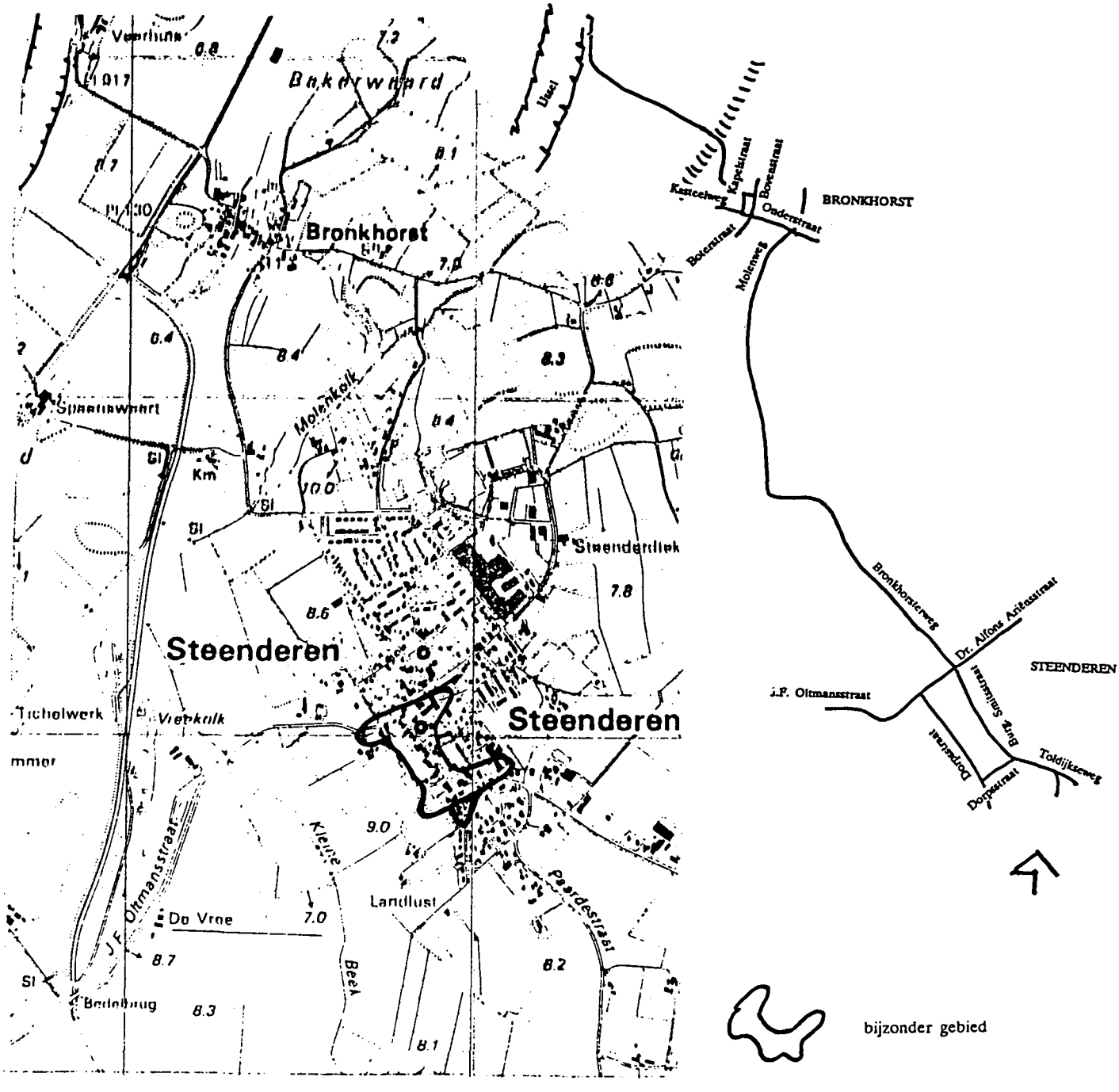

Bronkhorst
Aan de voet van het (in 1828 afgebroken) kasteel is in de 14e eeuw een boerennederzetting ontstaan, ondanks de verlening van stadsrechten. De huidige bebouwing, op basis van de oorspronkelijke kruisvormige wegenstructuur, bestaat voor het merendeel uit 18e en 19e eeuwse boerderijen en kleine woningen.

Olburgen
Olburgen bestaat uit een lint van voornamelijk boerderijbebouwing langs de Dierenseweg. In dit lint bevinden zich nabij de kerk de pastorie, enkele burgerwoonhuizen en een winkel.
Parallel aan deze bebouwing zijn op een verhoogde strook aan de oostzijde enkele boerderijen gebouwd.

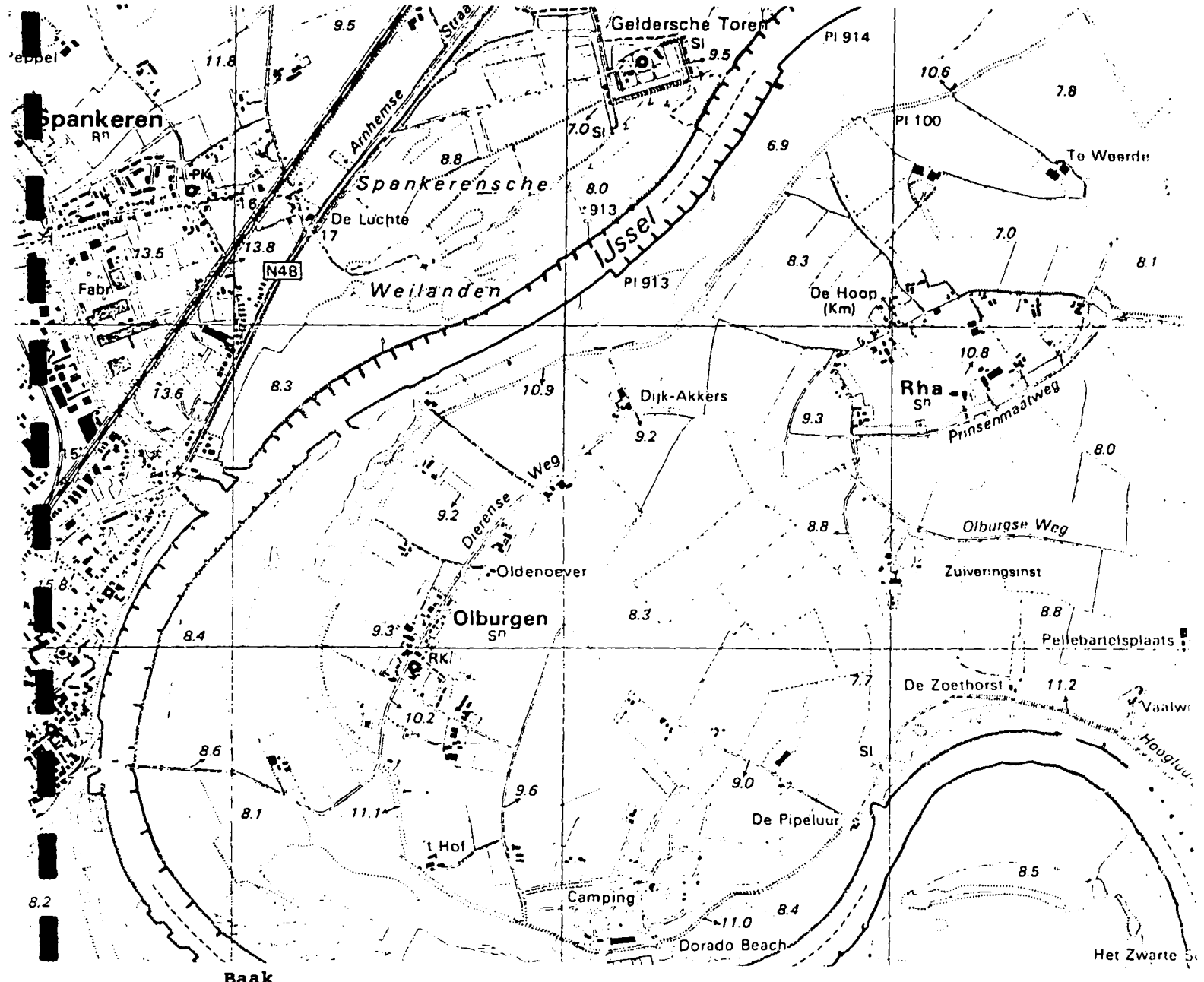

Baak
Baak bestaat uit een kleine concentratie van boerderijen, Huize Baak e.o., een grote R.K. kerk en een groot schoolgebouw aan de verbindingsweg van Huis Baak naar de Emmerikseweg. De kerk met bijgebouwen, school en enkele boerderijen hebben een sterke visuele relatie met het veel oudere, nabij gelegen Huize Baak. Het dorp heeft aan de noord-oostzijde een gave landschappelijke relatie met de IJsseluiterwaarden en de bossen rond Huize Baak.

Toldijk
Een lineair wegdorp bij de aansluiting van de weg van Steenderen op de Zutphen-Emmerikseweg.

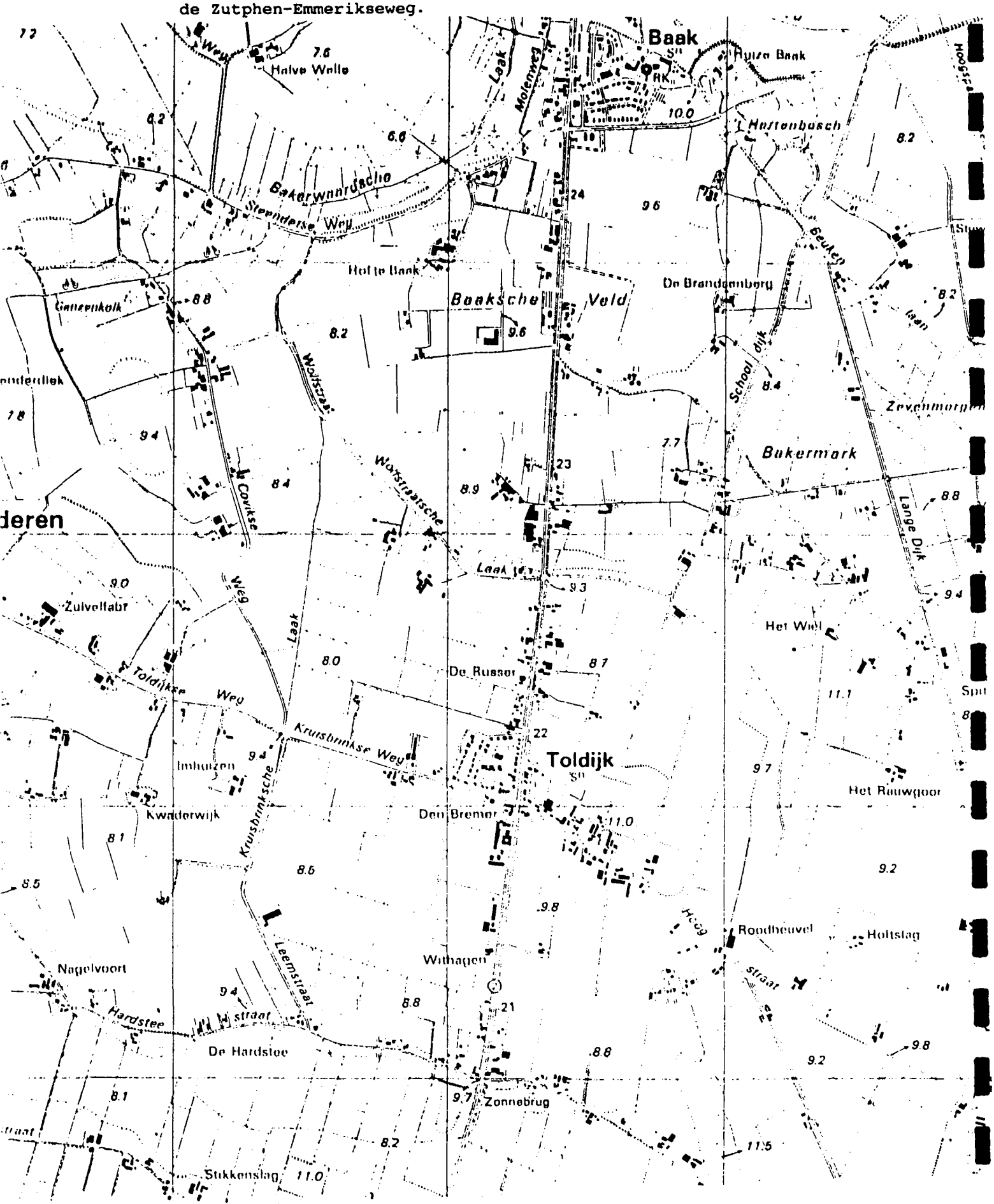

Verspreide bebouwing
De buurtschappen Emmer en Rha zijn op de oeverwal langs de IJssel gelegen. De veelal op verhogingen gelegen boerderijen vormen de lintvormige bebouwing op dit duidelijke oeverwalplateau. In de periode 1850-1940 werd dit lint enigszins verdicht met boerderijbebouwing.
Lintvormige verspreide bebouwing bevond zich rond 1850 langs de Emmerikseweg.
Deze lintvormige bebouwing onderging een verdichting in de periode 1850-1940 met boerderijen en burgerwoonhuizen.
In genoemde periode worden de Hardsteestraat en Lamstraat, twee parallel lopende wegen aan de Groote en Kleine Beek met boerderij-bebouwing verdicht.
Onder Olburgen werd rond 1910 een steenfabriek gebouwd. In het buitengebied komt verder weinig bebouwing voor, wel zijn in het oostelijk deel van de gemeente door betere ontwatering en ontginning van de broekgebieden langs de rechte wegen boerderijen gebouwd.

4.4. Ontwikkelingen na 1940
Na 1940 is sprake van een voortgaande kernvorming met name in Steenderen.
De uitbreiding in deze kern vond plaats in noordelijke en oostelijke richting. Een dominante, snelgroeiende aardappelverwerkende industrie is de enige industrie van enige omvang in deze overwegend agrarische gemeente.
De overige kernen groeiden slechts beperkt met burgerwoonhuizen in planmatig opgezette wijkjes. Op de plaats van de voormalige steen-fabriek onder Olburgen is aan de afgesneden arm van de IJssel het recreatiegebied Dorado Beach ontstaan.
In het midden van de jaren '50 werd de Baakse Overlaat gedicht. Ruilverkavelingen en kanalisatie van diverse waterlopen hebben daarna een intensiever bodemgebruik mogelijk gemaakt.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen
De dorpskernen bevatten een enkel markant klein woonhuis, die van Steenderen ook een enkele karakteristieke villa.

Werken
De geïnventariseerde bebouwing in de gemeente Steenderen bestaat voornamelijk uit boerderijen, waarvan de meeste in het buitengebied veelal op terpen en enkele in, c.q. nabij de dorpskernen gesitueerd zijn. De rechthoekige hallehuizen en als afgeleide daarvan de T-boerderijen, zijn veel voorkomend. Van een andere variant, het krukhuis, zijn er maar weinige. In het oog springend zijn de bijschuren. Meestal aangebouwd en vaak monumentaal. De boerderijen hebben een langsdeel, met korf- of segmentboogvormig afgesloten deeldeur. Af en toe is ook een bakhuisje of waterpomp aanwezig.
De beltkorenmolen te Bronkhorst (1844) ligt op korte afstand van het voormalige Muldershuis (1810). De sterk verwaarloosde molen te Rha, Olburgen (1879) is van hetzelfde type. Van de molen te Steenderen (XIXb) resteert slechts de romp.

Infrastructuur
In verband met de waterbeheersing zijn in de na-oorlogse periode een electriciteitsgemaal (1953) met dienstwoning (1957) en een klein gemaal (ca. 1953) opgericht.

Maatschappelijke voorzieningen
Het R.K. complex te Baak bestaat uit een 3-beukige pseudobasilicale kerk in neogotische stijl (1892) van A. Tepe, een pastorie in eclecticistische stijl (ca. 1860) met koetshuis (ca. 1900) en nog een kerk (1886).
School en meesterswoning (XXa) bevinden zich eveneens in de kern van Baak.
Olburgen bezit ook een R.K. complex: de 3-beukige pseudobasilicale kerk in neogotische stijl (1869) van F.W. Mengelberg, de pastorie (ca. 1900) en de begraafplaats.
De R.K. begraafplaats met monumentaal baarhuis van Baak, neemt een geïsoleerde positie in ten opzichte van de kerk.
Een gebouw, van oorsprong vermoedelijk een school annex meesterswoning (1882) in Baak, is sterk gewijzigd. De schoolmeesterswoning van Olburgen dateert waarschijnlijk uit de jaren '70 van de vorige eeuw.
In een weiland te Toldijk ligt een bunker uit de Tweede Wereldoorlog.

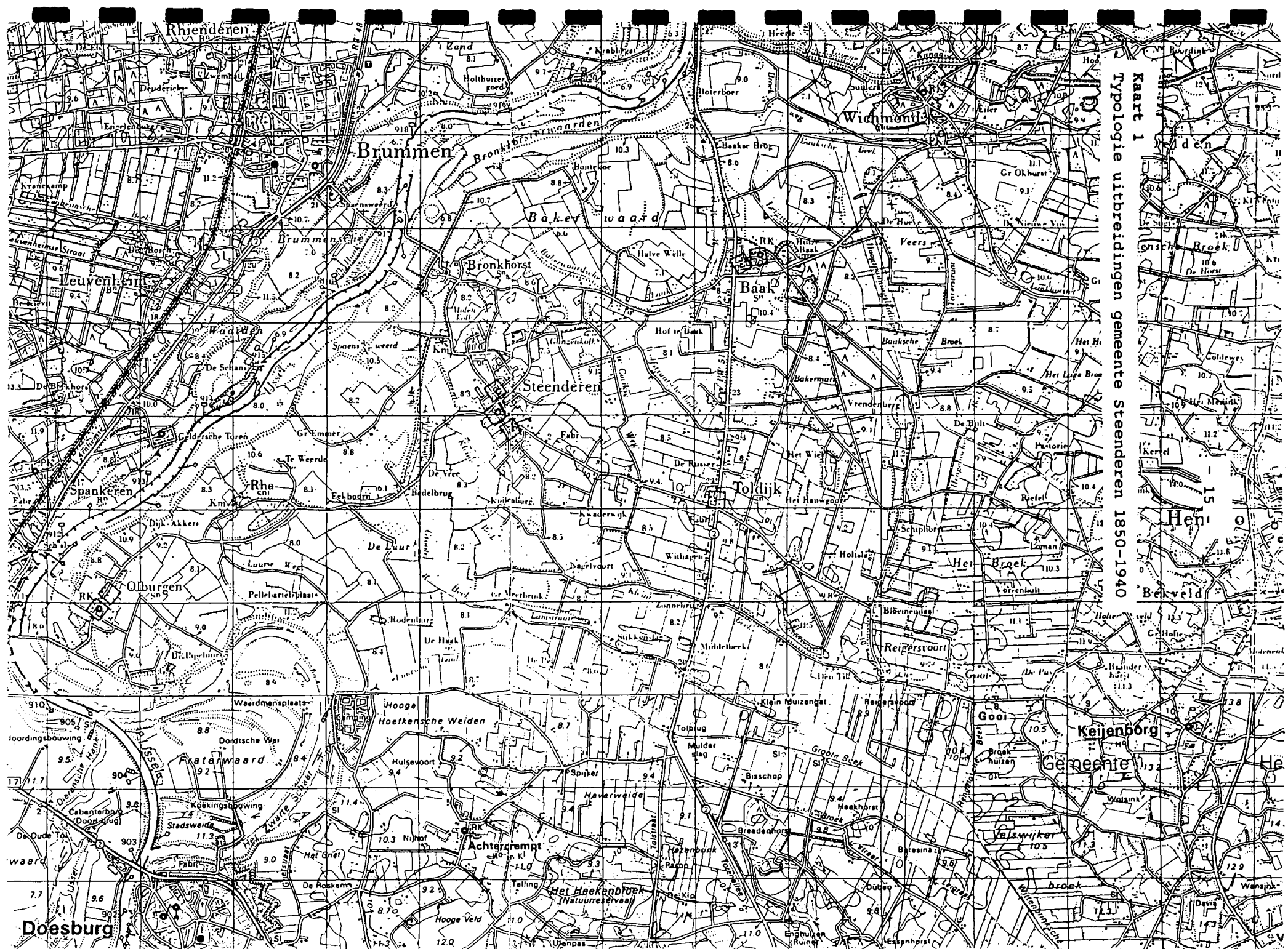
Rhienderen
Brummen
Wichmond
Leuvenheim
Bronkhorst
Baak
Steenderen
Toldijk
Spankeren
Rha
Olburgen
Hen
Bekveld
Goor
Keijenborg
Gemeente
Achterempt
Doesburg
Baker waard
Fraterwaard
Hooge Hoefkensche Weiden
Reigerstroort
Het Heekenbroek
(Natuurreservaat)
Bronkhorstsche Broek
Baaksche Broek
Groote Beek
Haverweide
Stadsweide
Hooge Veld
De Luur
Het Broek
Gr Emmer
Te Weerde
De Vree
Eekboom
Bedelbrug
Kuilenburg
Holthuiter goed
Holterboer
Gr Okhorst
Veers
Halve Welle
Hof te Baak
Bakermat
Vrendenberg
De Bult
Pastorie
Riefel
Schipbeer
Holleke
Loman
Withagen
Lagerstroort
Gr Meerbrink
Zonnebrink
Bloemrijdsel
Middelbeek
Klein Muizengat
Reigersvoort
Tolbrug
Mulderslag
Bisschop
Heekhorst
Breedenhorst
Baresina
Dütsen
Engbuizen
Essenhorst
Wolsink
Wensink
Davis
Waardmansplaats
Dondtsche Wei
Hulsevoort
Spijker
Kookingsbouwing
Cabenterborg
(Doodbrug)
De Oude Tol
Nijhof
Het Gnet
De Roskamp
Telling
Bekkip
Hazenbroek
Racon
Tolsteeg
Uienpas
Pellebartelsplaats
Rodenburg
De Haak
Dijk-Akkers
Luurse Weg
Gelderische Toren
De Schans
Spaensweerd
Kranekamp
Deudericke
Enerlenhuizen
Bonteboer
Bakker waard
Halve Welle
Hulsenwaardsche
Ganzenkuil
Fabr
De Ruiner
Het Wiel
Het Rauwgoor
Schipbeer
Holleke
Loman
Withagen
Lagerstroort
Gr Meerbrink
Zonnebrink
Bloemrijdsel
Middelbeek
Klein Muizengat
Reigersvoort
Tolbrug
Mulderslag
Bisschop
Heekhorst
Breedenhorst
Baresina
Dütsen
Engbuizen
Essenhorst
Wolsink
Wensink
Davis
Groote Beek
Haverweide
Stadsweide
Hooge Veld
Uienpas
Telling
Bekkip
Hazenbroek
Racon
Tolsteeg
Tolsteeg
Het Heekenbroek
(Natuurreservaat)
Hooge Hoefkensche Weiden

4.6. TYPOLOGIE UITBREIDINGEN GEMEENTE STEENDEREN 1850-1940

Toelichting op kaart 1

Type aanduiding	**Type-omschrijving**	**Bijzondere gebieden**
Andere aanduidingen		
- Lineaire ontwikkelingen		**1. Structuur Steenderen**
	- functie: gemengd of wonen - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen	

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 18) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisaties zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

1. Structuur Steenderen

Het carrévormige stratenpatroon van Steenderen met voornamelijk 19e eeuwse en vroeg 20e eeuwse bebouwing met daarin centraal gelegen de kerk, kan voor een belangrijk deel als bijzonder gebied worden gekenmerkt. De lineaire structuur met bebouwing aan de westzijde van de kern gaat over in het open stroomdal van de Kleine Beek. In dit stroomdal liggen enkele boerderijen op verhogingen.
Het weinig aangetaste basispatroon met geconcentreerde dominerende bebouwing uit de periode 1850-1940 bestaat uit een afwisseling van burgerwoonhuizen, villa's, winkel-woonhuizen en horecavoorzieningen. Het stratenpatroon is kenmerkend voor een kern op een stroomrug. De invulling met bebouwing, bestaande uit diverse functies laat het belang aan van de kern Steenderen in het overwegend agrarisch gebied goed uitkomen.

In de kern van Steenderen bevinden zich een enkele villa en kleinere woonhuizen, enkele boerderijen en winkels, een (horeca-?)pand (1909), een fabriekje/café, een gewijzigde smederij/winkel (1896), een neogotische kerk, pastorie en na-oorlogse begraafplaats, een gewijzigde school (XXb), een trafohuisje (XXb) en het gemeentehuis in traditionalistische stijl (ca. jaren '40 20e eeuw).

Karakteristieke gebieden

Structuren van bouwkunst en stedebouw van vóór 1850 en na 1940 die een bijzondere kwaliteit hebben worden aangeduid met de kwalificatie "karakteristieke gebieden". Het betreft gebieden waarvan de hoofdelementen dateren van voor 1850 of na 1940, die ook daarna herkenbaar zijn gebleven.

In dit kader dient het op de oeverwal gelegen Bronkhorst genoemd te worden.
De Middeleeuwse kruisvormige basisstructuur bestaande uit de Onderstraat-Kasteelweg en Kapelstraat, Bovenstraat-Boterstraat vormen het stedebouwkundige patroon, waarlangs thans voornamelijk bebouwing uit de 18e en 19e eeuw is te vinden.

De geïnventariseerde bebouwing in de kern van Bronkhorst betreft enige boerderijen, winkels, woonhuizen en een joodse begraafplaats uit de periode voor 1850. Eén en ander valt onder meer af te leiden van het vakwerk en de hoog opgaande daken.

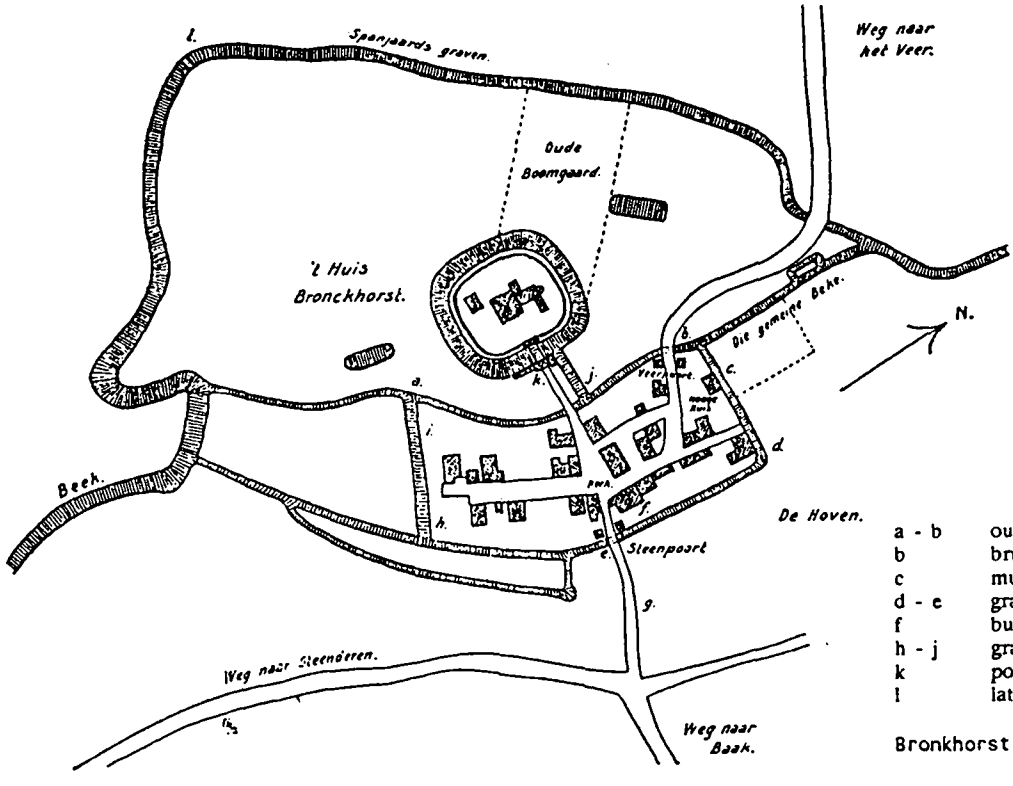

a - b	oude beek
b	brug
c	muur met gracht
d - e	gracht
f	burgemeestershuis
h - j	gracht
k	poort
l	latere beek

Bronkhorst, situatie 1817

Het van omvang zeer bescheiden plaatsje heeft een ongeschonden relatie met de omgeving.
De kern Bronkhorst met een groot buitengebied is een beschermd dorpsgezicht.

CRITERIA VOOR AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

Gebied 1 : structuur Steenderen

		1
I.	**Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:**	
	1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;	
	2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;	+
	3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;	±
	4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)	
II.	**Bijzondere historische betekenis, zoals:**	
	1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	±
	2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;	
	3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)	
III.	**Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:**	
	1. betekenis als onderdeel van een groter geheel	+
	2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;	+
	3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel	+
IV.	**Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**	±
V.	**Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**	±

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijksarchief in Gelderland
* Gemeenten Steenderen en Doesburg
* Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleidswetenschappen
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
* Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeeldingen

*	Afbeelding 1	Gemeente Steenderen omstreeks 1868
*	Afbeelding 2	Geomorfologische kaart gemeente Steenderen
*	Afbeelding 3	Wegenpatroon gemeente Steenderen omstreeks 1930
*	Afbeelding 4	Bevolkingsontwikkeling gemeente Steenderen 1850-1940
*	Kaart 1	Typologie uitbreidingen gemeente Steenderen 1850-1940

Kaartmateriaal

* Bodemkaart 1/50.000, 1970
* Topografische kaart 1/25.000 en 1/50.000, diverse jaargangen
* Topografische en Militaire kaart 1/25.000 en 1/50.000, 1850-1864
* Kaartenboek van Gelderland, 1843
* J. Kuijper, Gemeente-atlas van Gelderland 1868, Leeuwarden, 1970

Literatuur

* Doesschate, A. ten, *Iets uit de geschiedenis van Steenderen en Bronkhorst, Bronkhorst*, 1979

* Ebbenhorst, E.J. Tengbergen van, *Bronkhorst; korte historie van stad en heerlijkheid*, 1981

* Landbouw Economisch Instituut, Een economisch-sociografisch onderzoek van de gemeente Steenderen, Den Haag, 1949

Oosterbeek, 1992

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326